

dosi coronata del regno, e ricordandosi delle parole poco avanti dette da Pampinea, acciò che *milensa* non paresse, riprese l'ardire, e ---» (59.13). La variant amb *e*, *melenso*, *melensaggine*, que després ha predominat, s'explica igualment, puix que la I de MISELLUS era breu. La versió catalana del *Decameron* (a. 1429) gira *milensa* en *empeguida*, i *milensaggine* en «ignocència o modorria» (ed. 1910, pp. 60, 57). És possible que el tipus *MISELAGO que *milensaggine* suposa comencés per ser un nom de malaltia, format per facultatiu medieval a la manera de *lumbago*, *morfago*, *borrago* i anàlegs.

En altres parlars romànics el mot apareix en accs. menys especialitzades, entorn de 'malalt';³ en el ladí de Gardena 'malalts' (ASNSL CLXVI, 282); en roms. *misel* és 'pobre'; en cast. antic *mesiello* 'desgraciat', documentat des de Berceo fins a Nebrija, veg. més dades en DECH (iv, 89a8-11), i no hi manca algun testimoni en poetes de c. 1400, on té el significat de 'leprós'; el gall.-port. ant. *meselo* és també 'desventurat': «o que nos fez Paraíso cobrar / que perdemos per 'Eva *mesela*»; «changendo se chamava: Ai, *mesela* ---» (ed. Mettmann, 180.39; 345.77); i, aplicat a coses, 'pobre miserable' (tractant-se d'una església, *Ctgs. d'Escarinho*, RdsLapa, 327.11). Des del romànic el mot degué passar a alguns parlars de l'alemany medieval, puix que en el poema novellesc de Hartmann von Aue, *Der Arme Heinrich* (c. 1200), la lepra que afecta el 'pobre' noble *Heinrich* rep el nom de *miselsuht* (al. *sucht* 'malaltia').⁴

Tot això prové evidentment del ll. MISELLUS 'pobret', 'miserable', diminutiu de MISER, -ĒRA, -ĒRUM, 'infortunat, dissortat'. *Misellus* és ja llatí clàssic, si bé es troba especialment en autors de matís vulgar, i en la *Cena Trimalcionis* de Petroni (65.10) té un significat veí del d'infermetat, propi del romànic: car potser era, en el fons, més aviat 'malalt moribund' que 'difunt' com entenen els comentadors (Schmeckl; Heraeus, *Die Sprache des Petronius*, 113.4).

DERIV.: *Meselladat* [segle XIV]; *mesellia* 'lepra' [Llull]; «tacha de *mesellia*», Guillem Serra, *Gènesi de Scr.*, 228. *Meselleria*: «més vull morir *mesell* que si aquests infants ignocents morien per mi, e jo guarís de la *meselleria*» en el *Recull d'Eximplis* d'Ag. (II, 241): text que recorda curiosament el de l'*Arme Heinrich* de H. von Aue (la font del qual, si no m'enganyo se sol considerar inconeguda), i el d'*Amic e Melis*; potser podria orientar recerques de fonts comunes (?). Amb metàtesi de les consonants «un mal que hom apela *malezaria*», Reixac (*Questa*, 177.1, traduïnt *melerie* de l'original francès).

MOTS SAVIS provinents del ll. *miser*, -ĒRA, -ĒRUM, 'pobre, miserable' i els seus derivats. *Miser* adj. i subst. ha estat i restat sempre mot poc usat i d'adopció tardana, de solemniat matís [1472]: «O cosa *miser*! o rem miseram!», JnEsteve (*Ll. Eleg.*, n-6-v^o); «Ay trista, *miser*, que en mi no-y ha altre bé sinó dol, afany e amargor», *Tirant* (Ag. iv, 366), mots de l'Emperadriu enfront del cos present de l'heroi i davant Carmesina moribunda (capítol que pot correspondre de nou a

JoMartorell, *LleuresC*, 373); *miserament* [Curial].

Perquè els mots que arrelaren aviat en la llengua de tots, superposant-se-li, foren els seus derivats i compostos; i per damunt de tots: *misèria*, del ll. *misèria* 'desventura, desgràcia', mot que sempre més es ressentí de les ineborrables petjades de Ciceró, Terenci i Ovidi, i que entre nosaltres ja estava ben arrelat àdhuc d'abans que Dante hi ajuntés el seu patètic lirisme (Francesca da Rimini...): «plac a N. S. Déu apellar Evast a la sua benaüyrada glòria, e volc-lo trer de la *misèria* e del perill d'aquest món», Llull (*Blanq.*, NCI. I, 117.23); «són exit tost e sens gran pena de la vall de *misèria*, a la qual no desig tornar», BMetge (*Somni* II; NCI., 65.12); «--- Plaerdemavida, nua e --- morta de fret --- lo moro dix-li --- —yo veig que la fortuna t'ha portada en aquesta *misèria* ---», *Tirant* (Ag. III, 280). *Miserial* [JRoig, *Spill*, 11655]; *miseriós* [1911, Vogel]: «jeuen aquí sense tallar, oblidats, els llibres d'un poeta / --- / que a còpia d'apartar-se, fent ois, de la plebs *miseriosa*, / tot se n'hi anava en obscures imatges i eixorques quimeres», Cor. (O. C., 1339).

Del ll. *miserari* 'planye's d'algu', tenir-ne compassió' que no fou mai adoptat en romànic (fora de *miserere*, nom d'un psalm, que comença amb aquest mot, d'on el nom de la mena de còdic desesprada, del ll. *miserere*, imperatiu d'aquell verb, 'apiada't'), es deriva principalment *miserabilis* 'digne de commiseració', pres ja en el S. XIV, en algun doc. (1373, 1393) i en el *Llibre de les Dones* d'Eiximenis en el sentit de 'dignes de commiseració per llurs defectes': «la muyler pendrà que no sap si és ab seny o orada --- si sana o malalta, si viciosa o virtuosa: e més se'n troben de *miserables* que de bones e de acabades» (§ 31, cf. *EntreDL* I, 210); «no-m dóna vijares --- que haja un hom al món plus *miserable* que aquell qui no ha sostenguda alguna adversitat: no li és estat legut de experimentar si mateix», AntCanals (*Providència*, NCI., 99); sempre més hi predominarà l'accepció 'miseriós, paupèrrim': «--- les sortides a fora en els dies de la vaga general, quan assegut al pedrís de la muntanya --- comença va --- —Els ho veuran, els innocents que ara sentim com juguen, veuran l'entrada dels *miserables* en els palaus ---», Coromines (*La Mort de Joan Apòstol* I, O. C., 527a13); en el S. XIX el mot es ressent força de la marca de Victor Hugo; també 'malvat' (partint de la idea del menyspreu moral, i no cruel, que mereix) [mj. S. xv: «la pensa --- aterrada per les falses e *miserables* gents», fi S. XIV, *Boeci* de Ginebreda, 145]; *miserabilitat*; *miseració*. *Commiseració* [Belv., el recordo de molt abans], ll. *commiseratio*, -onis, id. *Misèrrim*, pres del ll. *misèrrimus*, superlatiu de *miser*. *Emmiseriat*.

Cpr.: *Misericòrdia* [*Homilies*], pres del ll. *misèricòrdia* id., cpt. amb *cor*, *cordis*, 'cor': «fazam-o nós així com lo ceg o fét, e trobarem *misericòrdia* ab N. Senyor» (f° 4r15); «un home --- devia rebre mort --- avia muller --- e pregà que pregàs per ella --- con lo rey li feés *misericòrdia* de son marit --- e sos infants haguesen de què visquesen», Llull (*Blanq.*, NCI. II, 100.4); translaticíament s'aplicà hipòcritament a un